

Novinami prošla před nedávnem stručná noticka, že v kterém si slovenském sanatoriu zemřel MUDr. Albert Škarvan, slovenský lékař a žák Tolstého. Snad nikomu v Čechách a snad i málokomu ze Slovenska řekla tato slova velikost ztráty, kterou jsme utrpěli odchodem Škarvanovým. A nikdo snad nepocítil prostou pravdu, že v něm zemřel *první Slovák, který se dopjal úrovně současné myšlenky evropské*, který myslel a žil velikou ideou lidského bratrství v duchu nejčistšího křesťanství a nejčistšího evropského mezinárodnictví v době, kdy jeho vlastní krajané se dusili v různých lokálních omezenostech.

Jeho boj proti státní moci donucovací, proti rakousko-uherskému militarismu, který bojoval a vybojoval tak slavně jako mladý vojenský lékař na přelomu osmdesátých a devadesátých let minulého století, měli by mít ve vděčné a uctivé paměti i jinak smýšlející, protože to bylo vítězství ducha nad celou rafinovanou soustavou hmotného násilí a hmotného útisku; poněvadž osamocený jednotlivec se zde odvážil boje s hydrou ne sto, nýbrž milionohlavou a — nepodleh v něm.

V té době totiž Škarvan učinil veliké mravní rozhodnutí: žít v souhlase se svým mravním přesvědčením, uvést v soulad svůj život hmotný s duchovním principem, v který uvěřil a který poznal jako zdroj pravého a vlastního života v duchu a pravdě. Škarvan, tehdy mladý vojenský lékař, odepřel a důsledně odpíral vykonávat vojenskou povinnost, účastnit se v díle smrti a vraždy, protože se to přičilo jeho svědomí žáka

Kristova. Z toho vznikl mezi ním a vojenskou mocí konflikt, v němž by byl jistě podlehl duch slabší než Škarvanův: takovými jednou brutálními a podruhé rafinovanými prostředky chtěla zlomit jeho odboj celá veřejná moc státní a vládní, maskující se střídavě nejrůznějšími maskami civilizace, mravnosti, ano i náboženství...

Pamatuji se určitě, jak silným očistným dojmem působil tehdy na nás, příslušníky tzv. generace let devadesátých, mravní boj Škarvanův. Bratr Viléma Mrštika Norbert, člověk neobyčejně milý, vzdělaný a myslivý, sloužil v té době také jako medik ve vojenské nemocnici a vykládal v našem kroužku o všech těch ničemnostech, jichž musil býti bezděky svědkem ve své nedobrovolné službě. Ten vzhlížel ke Škarvanovi jako k bohatýru a světci, jehož síle nemohl se dosti vynadiviti, právě proto, že poznal zblízka, tváří v tvář, to úžasné nezniknutelné řetězení násilného zla v nejrůznějších formách, zapadajících do sebe jako součástky jediného nepřemožitelného stroje ze železa a oceli, který dovedl rozdrtit všecko, co uchopil do svých ramen.

Tento svůj zápas popsal Škarvan v knize *Zápisky vojenského lékaře* způsobem hodným velikosti látky. Bez každé heroické pózy, bez každého pathosu, zcela věcně a střízlivě a přitom nebo právě proto nesmírně přesvědčivě a názorně jako rozený veliký beletrista, vystihuje svůj vnější i vnitřní život v jeho vyšší nutnosti posvěcené myšlenkou, znovustvořený jako dílo ducha, v celé cudné kráse své pravdy a víry. Je to po mém přesvědčení vrchol moderní prózy slovenské, jemuž se nevyrovnají jinaká její díla velebená oficiální historií literární. Zůstane zásluhou zvěčnělé Růženy Svobodové, že poznala z prvního pohledu velikou hodnotu Paměti a se postarala o to, aby neztlely a neztrouchnivěly v starém zapadlém časopise slovenském. Z jejího podnětu vyšlo jejich knižní vydání v Aventinu, které je zapjalo v koloběh naší živé, myšlenkově hutné literatury moderní.

Kdybych měl jmenovati cizinci deset nejlepších knih naší

156 literatury, byly by mezi nimi určitě Škarvanovy Zápisky vojenského lékaře — tak vysoko cením jejich spanilou krásu, jejich vnitřní líbezně cudný žár myšlenkový a názorovou sílu jejich vidění a postihování života. Nejsem tolstojovec a tento vztah nesouzní proto v mém obdivu, ani ho neurčuje; ale jsem ctitel Ducha a v Škarvanových Zápiskách vidím ztělesnění jednoho z největších vítězství, které bylo jím vybojováno na tomto temném a žalostném světě v naší době a v naší zemi.

V létě 1919 poznal jsem na Slovensku, v Lubochni, tohoto vzácného člověka. Byl prostota sama, dětský a bezelstný v chování, přitom duchem opravdu bohatýr, který stál nejen na výši teoretické evropské myšlenky filosofické a náboženské, nýbrž i uskutečňoval svou životní praxí ideál křesťanského myslitele. Jeho lékařské působení — a byl lékař znamenitý — bylo pozhelnáním jeho celému okolí. Není třeba snad dokládat, že žil v apoštolské chudobě, věren svému přesvědčení, jako důsledný vegetář a abstinent. Nebyl politik, a přece i politické soudy, které jsem od něho slyšel, byly úžasně bystré a ukazovaly na obzor opravdu evropský. Jeho slovenské okolí nedovedlo ho oceniti: přechňoval je příliš. Byl zcela velká a opravdu kulturní událost života slovenského.

Ave, anima candida.

Kratičkový prolog k Tažení proti Smrti

167

Moji vznešení chleboďárci, páni od divadla, domáhají se ode mne do tohoto listu několika průvodních slov k mé nové komedii. Nebylo mně to nijak příjemné, ošival jsem se dost a dost, ale nakonec jsem povolil: který dramatický básník v Čechách odvážil by se neposlechnouti své vrchnosti?

Kdybych měl nadepsati tuto svou veselohru nějakým mottem, jako nadpisují hudební skladatelé své partitury nějakým italským slovem, aby určilo jejich přednes, mohl bych napsati jen: *vivace furioso. Živě, útočně, radostně až do vzteklosti, až do běsnění!* Tato má komická báseň vytryskla z lásky k poslední chvíli, ke všemu, co nese v sobě šíleného, nečekaného, překvapujícího, čím obrací a zvrhuje všecku posavadní minulost, a musí býti i v provedení jí práva. Po mnohém bloudění v mladých letech dospěl jsem dnes k tomu, že komedie není nikdy dost rozpustilá, dosti komická, dosti kypivá a bujná; chcete-li, i dosti šprýmovná, fraškovitá, karikaturní. Nedošel jsem k tomu nijakým abstraktním teoretisováním, nýbrž prostě svými zkušenostmi. V stáří bývá člověk upřímnější než v mládí; v mládí se dovede leckdy vznešeně nudit, poněvadž myslí, že se tím stylisuje a odlišuje; v stáří mívá odvalu k upřímnosti a dovede si nezdvořile zazívnot, když má opravdu dlouhou chvíli nebo shledává něco náročně prázdným. Nuže, nikdy se nenudívám víc v divadle než na tzv. ušlechtilé, konversační veselohře. Ať salónní, ať selské, sladko-hořké nebo kyselo-sladké, rozšafně a temperovaně žertovné, moudré, bodré a usedlé, která se vyhýbá s důstojnou